

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
DAUGAVPILS NOVADA DOME
DAUGAVPILS PILSĒTAS DOME

STARPTAUTISKĀ STARPDISCIPLINĀRĀ
JAUNIEŠU UN ZINĀTNIEKU KONGRESA

DZĪVĀ DZĪVE.

ASPAZIJA – RAINIS – 150

**JAUNIEŠU PĒTĪJUMU
TĒŽU KRĀJUMS**

DAUGAVPILS
2015

Burima M., Romanovska A. (red.) *Starptautiskā starpdisciplinārā jauniešu un zinātnieku kongresa „Dzīvā dzīve. Aspazija – Rainis – 150” jauniešu pētījumu tēžu krājums*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2015, 30 lpp.

Redaktors:

Maija Burima, Alina Romanovska

Korektore:

Jana Butāne-Zarjuta

Vāka dizains:

Solvita Kukle

Kongresa atbalstītāji:

Valsts kultūrkapitāla fonds, Daugavpils Universitāte, Daugavpils novada dome, Daugavpils pilsētas dome, Raiņa māja Berķenelē, „Humanitārā akadēmija jauniešiem”

Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas „Raiņa un Aspazijas gads” projekts „Starptautiskais starpdisciplinārais jauniešu un zinātnieku kongress „Dzīvā dzīve. Aspazija – Rainis – 150””, Nr. 2015-1-STP-M08052-P.

Priekšvārds

Aspazija un Rainis latviešu literārajā panorāmā ir rakstnieki – „ikonas”. Viņu meistarību un oriģinālās idejas respektē, interpretē un citē. Šis izcilo personību pāris ir unikāls Latvijas kultūras vēsturē. Savu sadzīvi viņi pakārtoja globālu ideju iemiesošanai literārajos tekstos un publicistikā. Iespējams, tieši atrašanās no ikdienas ritma un vienkāršo cilvēku tēlojuma par labu intelektuālajai dimensijai un garīgi stipra indivīda koncepcijas iedzīvināšanai rada iespaidu par Raiņa tekstu „nesaprotamību” vai Aspazijas emancipāciju.

Aspazijas un Raiņa 150. jubilejas gadā Daugavpils Universitāte, DU Humanitārās fakultātes jauniešu interešu izglītības skola „Humanitārā akadēmija jauniešiem” sadarbībā ar Daugavpils pilsētas domi un Daugavpils novada domi starptautiskā starpdisciplinārā kongresa „Dzīvā dzīve. Aspazija – Rainis – 150” ietvaros ir paredzējusi ne tikai starptautiskajā zinātniskajā apritē un Latvijā atzītu pētnieku un ekspertu diskusiju par daudzveidīgiem ar Aspazijas un Raiņa izpēti saistītiem jautājumiem, bet arī jauniešu sekcijas darbu, kurā skolēni un studenti demonstrētu Aspazijas un Raiņa tekstu uztveri mūsdienās.

Jauniešu aktualizētās tēmas liecina, ka jaunā paaudze atšķirībā no kongresa akadēmisko lasījumu dalībniekiem galvenokārt pievēršas Aspazijas daiļradei, viņus saista abu literātu personības un radošās darbības krustpunkti vēstures griežu perspektīvā. Pētnieciskās faktūras, zinātniskā stila, problēmas definējuma un argumentācijas ziņā tēzes ir ļoti neviendabīgas. Taču šāda polifonija vieš cerību, ka tālākās iestrādes *raināloģijā* un *aspaziānā* neizsīks arī pēc šī gada lielās jubilejas, turpināsies abu autoru tekstu un to rezonanses studijas, taps jauni pētījumi, iezīmējot 21. gadsimtam raksturīgas Aspazijas un Raiņa recepcijas perspektīvas.

Maija Burima, profesore,
Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes
jauniešu interešu izglītības skolas
„Humanitārā akadēmija jauniešiem” vadītāja

Olga Sprance

(Krāslavas Valsts ģimnāzija)

Aspazija un Rainis

Pētījumā analizētas kopīgas un atšķirīgas iezīmes Aspazijas un Raiņa dzejā, rakstnieku pāra biogrāfija. Abu dzejnieku jubilejas gadā šī tēma ir aktuāla un jauniešiem saistoša.

1893. gada oktobrī Aspazija sāka strādāt Rīgas Latviešu teātrī. Šajā gadā viņa iepazinās ar Raini. Abi rakstnieki piedalījās Jaunās strāvas kustībā. 1897. gada decembrī Aspazija un Rainis salaulājās.

Aspazijas dzejā ietverta pašpārlicinātība un drosme izteikt savas domas, savukārt Rainis darbos meistarīgi savieno jauno un veco, tradicionālo un moderno. Rainis un Aspazija papildina cits citu un ir daudzveidīgi, tēlaini un dziļi savā daiļradē, piemēram, Aspazijas dzejoļi „Tāda es esmu”, „Ja es varētu” un Raiņa – „Pats”, „Moderna inteliģence” u. c.

Laura Plone

(Daugavpils Universitāte)

Koncepts mīlestība Raiņa lugā „Jāzeps un viņa brāļi” un Aspazijas dzejoļu krājumā „Sarkanās puķes”

Katram rakstniekam, rakstot prozas vai dzejas darbus, rodas individuālas tēmas un temati, kas ir klātesoši autora daiļradē. Aspazija un Rainis savos darbos bija cieši saistīti, jo arī dzīvesgājumā bija vienoti. Lasot šo izcilo dzejnieku darbus, var secināt, ka ir kopīga tēma – mīlestība.

Pētījumam izvēlēts Aspazijas dzejoļu krājums „Sarkanās puķes” un Raiņa luga „Jāzeps un viņa brāļi”.

Mīlestība var būt dažāda: starp vīrieti un sievieti, starp vecākiem un bērniem, radniekiem, tā nekad nav ārpus cilvēka ikdienas un dzīves norisēm.

Aspazijas dzejas krājums „Sarkanās puķes” ir simbolisks darbs, kurā mīlestība nav nosaukta tieši, bet gan izteikta caur sievietes jūtu atspoguļojumu dažādās dzīves situācijās. Tās nav vienkāršas, jo vājam dzimumam, t. i., sievietēm, kuras ir spiestas izvēlēties starp vīrieti un sirdsbalsi, ir jāatrod sevī spēks un izturība, lai pieņemtu pareizu lēmumu – mīlēt vai ciest.

Protams, sirdsbalss ne vienmēr ir pareiza un nekļūdīgi pasaka, kā ir jārikojas mīlestības vārdā, taču tajā ir vērts ieklausīties. Mīlestības tēma caurvij rakstnieces dzejas krājumu, jo tā cieši saista uz mūžu ar Raini.

Neskatoties uz to, ka Rainis un Aspazija ir precēts pāris un viņu darbu tēmas ir līdzīgas, literārās daiļrades žanri ir dažādi. Raiņa lugā „Jāzeps un viņa brāļi” atspoguļotas vairākas mīlestības izpausmes: vecāku un bērnu (brāļu) mīlestība, vīrieša un sievietes mīlestība. Vecāku mīlestība ir nesavtīga un mūžīga, savukārt brāļu mīlestība vienā mirklī var pārvērsties vislielākajā naidā, kad paši tuvākie spēj izdarīt noziegumu un melot vecākiem.

Saka, ka pirmā mīla ir īsta, taču Raiņa lugā tā ilgst tikai īsu brīdi, jo ir neiespējama. Savukārt, no otras puses, Jāzepam tieši sieva ir tā, kurai viņš dāvā visu savu siltumu un mīlestību, kura dzemdē pēcnācējus. Dažreiz sieviete nevar likt vīrietim aizmirst viņa īsto mīlestību – pret tēvu un brāļiem, kaut gan viņš tika „nonāvēts” sava miesīgā tēva acīs.

Aspazija visspilgtāk ir aprakstījusi sievietes mīlestību, izmantojot simbolus, taču Raiņa atzinums ir tāds, ka vislielākā un cilvēkam vitāli nepieciešama ir vecāku un bērnu, ģimenes mīlestība.

Rimants Badins

(Daugavpils 12. vidusskola)

Rainis kultūras atmiņā

Šogad tiek atzīmēta 150. dzimšanas diena izcilam latviešu rakstniekam, dzejniekam, dramaturgam, kultūras darbiniekam un politiķim – Rainim (īstajā vārdā Jānis Pliekšāns). Rainis piedzima Tadenavas pusmuižā Latvijas dienvidaustrumos, toreizējā Krievijas impērijas Kurzemes guberņā, un bērnību pavadīja netālu no Daugavpils. Tieši tāpēc Daugavpils apkaimē ir daudz interesantu vietu, saistītu ar latviešu dzejnieku un domātāju.

Daugavpils novada Kalkūnes pagasta Birķineļos atrodas Raiņa muzejs. 1995. gadā Daugavpils rajona padome kultūrvēsturisko ēku restaurēja, un kopš 1996. gada tā ir pazīstama kā Raiņa māja Berķenelē. Muzejs popularizē Raiņa dzīves un daiļrades mantojumu, veicina kultūrtūrisma attīstību, organizē tematiskas mākslas izstādes, seminārus, nometnes, interaktīvas ekskursijas, ekspozīcijas u. c.

Pretim Daugavpils Universitātei, Vienības ielā 13, atrodas Raiņa piemineklis (biste), kas tika uzstādīts pirms piecdesmit gadiem – dzejnieka 100 gadu jubilejā. Pieminekļa autors ir tēlnieks Indulis Folkmanis. Tradicionāli Raiņa dzimšanas dienā – 11. septembrī – pilsētā notiek Dzejas dienas. Daugavpils 6. vidusskola, kurā Rainis mācījās no 1875. līdz 1879. gadam, ir nosaukta dzejnieka vārdā. 1920. gadā Rainis un Aspazija apmeklējuši ēku, kurā tagad atrodas Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzejs.

Arī citviet Latvijā ir kultūrvēsturiskas vietas, saistītas ar Raiņa personību un biogrāfiju. Preiļu novadā atrodas muzejs „Jasmuiža” – Pliekšānu dzimtas mājas, kur no 1883. līdz 1891. gadam topošais dzejnieks pavadīja savus ģimnāzijas un universitātes brīvlaikus. „Jasmuiža” ir jaunības romantikai un mīlestībai veltīts muzejs, jo tieši šeit Rainis izjutis pirmās romantiskās jūtas.

Rīgā ir Raiņa un Aspazijas māja, Jūrmalā – dzejnieku vasarnīca. 1965. gadā tika uzstādīts piemineklis Rīgas Esplanādē; tēlnieka Kārļa Zemdegas un arhitekta Dzintara Dribes darbs. Pie Raiņa pieminekļa ik gadu tiek rīkoti dzejas lasījumi.

Krievijas pilsētās Maskavā, Pleskavā, Astrahaņā, Nižņijnovgorodā, Kazaņā un Novosibirskā ir Raiņa vārdā nosauktas ielas. 1992. gadā Kirovā notika Raiņa mājas muzeja atklāšana. Līdzīgi ir Baltkrievijā un Armēnijā, savukārt Ukrainā ir piecas pilsētas, kurās ir Raiņa iela, – Kijevā, Dņepropetrovskā, Doņeckā, Ļvovā un Černovcos.

Jāpiemin arī astronomija: uz Merkura atrodas krāteris, nosaukts par godu Rainim.

Leonīds Žuravskis

(Daugavpils Universitāte)

Raiņa dzejoļu krājuma „Vētras sēja” aktualitāte 1905. gada tautas revolūcijas notikumu kontekstā

Revolucionāro dzejas krājumu „Vētras sēja” Rainis sakārto 1905. gada pavasarī; izdevums atspoguļo 1905. gada notikumus Latvijā. Krājumā iekļautie dzejoļi lielākoties uzrakstīti laika posmā no 1903. līdz 1905. gadam, daži sacerēti arī agrāk – Slobodskas trimdā.

Rainis 1908. gada vēstulē J. Jankavam norāda, ka krājums „Vētras sēja” veidots kā kopdarbs. Iepriekš izplānodams pa nodaļām krājuma idejiski tematisku saturu, autors sastāda tās, izmantojot jau agrāk radušos atbilstošus dzejoļus un sarakstot jaunus. Dzejoļi cits citu papildina, radot iecerēto revolucionāro noskaņu, piemēram, „Pēc ilgas guļas”, „Vēl saule dus”, „Pavasara zaļā vara”, „Vecu ļaužu stāsti”, „Pavasaras vētra” un citi, kā arī simboliski ir krājuma nodaļu nosaukumi: „Pavasaras pārkonos”, „Aicinājums”, „Vārtus vaļā”, „Skrejošas ugunis”, „Sarkanā gaismā”.

Virsraksts, resp., nosaukums – krājuma, nodaļas vai dzejoļa – ir iecerētā teksta reprezentējošs, rakstnieka ideju padošs literārs instruments, piemēram, dzejoļi „Pēc ilgās guļas”, „Drebošā sirds”, „Nāves zimīte”, „Jaunais laiks”.

Vējš nav tikai dabas parādība, bet gan kas lielāks, simboliskāks – pārmaiņu un jauninājumu tēls. Autors parāda revolucionāro vēju Latvijā, kas ievieš skumju, vientulības, ilgu un nāves dvesmas.

Rainis krājumā „Vētras sēja” caur dzeju atklāj 1905. gada Latvijas vēstures notikumus, latviešu tautas cerības uz valsts neatkarību.

Matīss Lazdiņš

(Daugavpils 12. vidusskola)

Raiņa lugas „Zelta zirgs” paralēles ar rakstnieka biogrāfiju

Raiņa lugas „Zelta zirgs” pamatā ir tradicionāla latviešu pasaka ar klasiskām vērtībām, kuras sižets nesatur plurālismu, ir ar neparastu un savdabīgu vidi – gan drūmu, gan pacilātu, ar estētisku un saturisku burvību, kā arī daļiņu naivuma. Lugas tapšana un saturs ir cieši saistīti ar Raiņa personību, viņa biogrāfiju, pasaules redzējumu. Darbā ir vērojama autora sentimentāla attieksme pret latviešu pasakas tēliem, kas rada priekšstatu, ka luga veltīta aizsaulē aizgājušiem senčiem.

Lugā vērojama galvenā varoņa Antiņa sociāla atsvešināšanās. Pēc tēva nāves un kad brāļi padzen no mājām, Antiņam nav žēl drēbju un kurināmā nabagam un nabadzīgiem bērniem. Antiņš vēlējas mirt, lai satiktos ar savu mīloto tēvu, kas nomira, atstājot viedu novēlējumu saviem dēliem: „*Klau tad: – vienība tā ir manta; Tā ir paglabāta sirdis; Jo kurš vājāks ir un vārgāks, Jo tam vienība ir dārga. Visi kam nav citas mantas, Esat viens! Un būsat stipri.*”

Lugas galvenajam tēlam Antiņam piemīt utilitārisma tieksme, jo viņš pat ļauniem cilvēkiem cenšas palīdzēt, kā bagātajam

princim un karalim, kas viņu atklāti izsmej. Tā varētu būt alūzija par sociāldemokrātisku iezīmi Raiņa personībā, kas it sevišķi bija spilgti vērojama 20. gadsimta pirmajā pusē.

Simboliska ir pasaku tēlu intervence lugā, kā vēja, sniega gari, pārdabiskas mātes u. c. Šie tēli ir kā cieņas apliecinājums Annas Brigaderes lugai „Sprīdītis” (1903), kur galvenais varonis arī tiecas pēc laimes, tikai pozitīvākā garā un ar citu nozīmi, proti, dzimtās zemes mīlestība, un ir kā sublimācija izmisušam Antiņam, kurš sirsnīgi lolo cerības uz princeses atdzīvošanos. Šie pasakas motīvi Rainim bija kā izaicinājums parādīt savas idejas attiecībā uz 1905. gada revolūciju, kurā viņš paredzēja carisma destrukciju un Latvijas valsts neatkarības iegūšanu.

Galvenā ļaundara tēls nav eksplīcīts, jo pasakā ir tikpat ļauni personāži kā lugā, piemēram, bagātais princis, kurš mantas un statusa dēļ vēlas apprecēt princesi pret viņas gribu. Princis nicina Antiņu, neskatoties uz paveikto, un vēlas viņu iznīcināt. Ļauni ir arī Antiņa brāļi, kuri izdzina no mājām, nirdza viņa sapņus, pazemoja. Tomēr velkot paralēles ar Raiņa biogrāfiju, galvenais ļaundaris ir nāve (melnā māte pasakā), kas atņēma tuvos cilvēkus.

Pasakā Antiņš nevēlas precēties, kas norāda uz viņa bērnišķīgumu un bailēm no atbildības. Lugā Antiņš paliek kopā ar princesi un dzīvo laimīgi, gluži kā pēc tipiskas pasakas parauga. Salīdzinot Antiņa tēla raksturojumu ar Raiņa dzīvesgājumu, var spriest, ka Rainis līdz pat 19. gadsimta beigām nebija psiholoģiski un garīgi pārliecināts par turpmāko dzīvi. Tomēr pēc tam apzināti nolēma attīstīt savu literāro un politisko jaunradi.

Ērika Bužinska

(Daugavpils 12. vidusskola)

Spīdolas tēla pārmaiņas Raiņa lugā „Uguns un nakts”

Raiņa lugas „Uguns un nakts” sižets sākas Aizkraukļa pili pie Daugavas, kur dzīvo valdnieks Aizkrauklis ar savu vienīgo meitu Spīdolu. Darbība notiek pievakarē, kad kārsējas kārš villainīti, audējas auž svārciņus, bet vērpējas vērpj linu krekliņu. Drīz vien atklājas rosīgo meiteņu daba un Spīdolas pusnakts darbību īstais veidols. Meitenes un Spīdola izsauc velna zēnus; Spīdolai parādās Melnais bruņinieks, kurš teic uzdevumu, tomēr Spīdola, uzskatot, ka ir pārāka, atcērt, ka nekādu uzdevumu nepildīšot, jo pati sev ir noteicēja.

Raganiskās darbības drīz vien beidzas, jo ierodas vecais Aizkrauklis, vecais Lielvārds, Lāčplēsis, Koknesis un viņu pavadoņi. Lielvārds lūdz Aizkrauklim atļauju dēlam Lāčplēsim pārļaut nakti viņu mājā, nenojaušot, ka Spīdola iebērs burvību Lāčplēša kausā un centīsies to pavadināt. Kad Lāčplēsis saprot, kāpēc grīda zem kājām grīļojas, viss mijas un vijas, viņš noraida Spīdolu, taču viņa neatlaižas un apgalvo, ka ir vijīga, smalka čūskas meita, ir skaistāka par visu, kas ir zemes virsū un zem tās.

Starp Kangaru un Spīdolu rodas domstarpības, jo abi kalpo Līkcepurem, taču Spīdola uzstāj, ka viņa kalpojot vienīgi sev. Kangars norāda, ka Spīdola skrien pakaļ Lāčplēsim, kamēr tas par Spīdolu smejas.

Cīņā par brīvības atslēgu Spīdolai ar savām matu čūskām neizdodas uzveikt Lāčplēsi, un viņš gūst uzvaru.

Lugas trešā cēliena sākumā tiek noskaidrots, kurš nolaupījis Lāčplēša līgavu Laimdotu. Spīdola, būdama jaundibinātās Rīgas valdniece, kareivjus un Laimdotu aizsūta uz Nāves salu, kur tos pārvērš par akmeņiem, cerot, ka Lāčplēsis nespēs atgūt savu līgavu un izvēlēsies Spīdolu. Lāčplēsis nepadodas, un Spīdola klaji melo, ka Laimdota ir aizbēgusi kopā ar Koknesi.

Spīdola, zaudējot cīņā par Lāčplēsi, uzrīda tam trejgalvi jodu, deviņgalvi jodu, taču Lāčplēsis uzvar arī tos. „Ja negribi dzīves ar

mani, ēd nāvi. Manu Lāčplēsi!"¹ Spīdola niknumā sauc. Viņa nobur Lāčplēsi un piespiež „nogaršot” avota dzidrumu, ābola mirdzumu.

Kad Spīdola ir pārliecināta, ka Lāčplēsis uzveikts, viņu nodod Kangars. Viņš iesaka Lāčplēsim iecirst akā, tad burvība būšot salauzta. Lāčplēsis, paklausot Kangaru un iecērtot akā, nogalina Spīdolas māti, raganu. Kangars mudina atbrīvoties arī no Spīdolas un viņas mošķiem, nocērtot ābeli, taču Lāčplēsis, paklausot Spīdolai, nocērt tikai vienu ābeles zaru, tādējādi atbrīvojot Spīdolu un visus Nāves salas gūstekņus no burvestības.

Lāčplēsis pateicībā par Laimdotas izglābto dzīvību pasludina Spīdolu par tautas glābēju. Spīdola ir patiesi mainījusies, vēlas tikt pie pilnības, palīdzēt pieveikt ļauno ienaidnieku, kas ir ienācis Latvijā.

Lugas piektajā cēlienā viesi ierodas Lielvārdē sveikt varoni Lāčplēsi. Spīdolas sarunā ar Kangaru atklājas, ka viņa pati ir izsaukusi Melno bruņinieku, lai uzveiktu Lāčplēsi, taču tagad Spīdola vairs nevēlas nogalēt varoni. Viņa ir iemīlējusi Lāčplēsi un vēlas sev. Melnais bruņinieks ierodas ar mērķi uzveikt neuzveicamo varoni. Neskatoties uz Laimdotas un Spīdolas asarām, Lāčplēsis uzskata, ka tas ir viņa pienākums – cīnīties pret Melno bruņinieku. Spīdola Lāčplēsim dodas palīgā: „*Vēl cīņa nav galā un nepabeigsies. Tev, Lāčplēsi, Spīdola palīgā ies!*”²

¹ Rainis, Jānis. *Uguns un nakts. Sena dziesma – jaunās izskaņās. 5. izdevums.* Rīga: Liesma, 1979, 119. lpp.

² Turpat, 190. lpp.

Matīss Sproģis

(Daugavpils Universitāte)

Brīvās valsts dimensija, īpašvārdu modifikācijas un galvenie personāži Raiņa lugā „Pūt, vējiņi!” mūsdienu kontekstā

Raiņa „Pūt, vējiņi!” prologs ne tikai īsi ieskicē lugas sižetu, bet sniedz liecību par to, cik emocionāli sāpīgs un dvēseliski skumjš lugas autoram ir laiks, kas jāpavada tālumā prom no Latvijas. Lai gan tādu trimdas zemi kā Šveice mūsdienu aspektā ir grūti sasaistīt kā vietu izsūtījumam politisku iemeslu dēļ, no lugas prologa skan spilgti izteiktas ilgas pēc mājām. Bet ne tikai – prologs apstiprina Raiņa ģeniālo spēju tekstos ievērtēt ceturto dimensiju – sākotnēji nepamanāmu zemtekstu. Ja pirmā panta rindas „Kur ir tas vējiņš, kas i mums reiz pūstu? Kas dzītu dzimtenē i mūsu laivas?”³ skaidri izsaka vēlmi atgriezties, prologa noslēguma pantā mīlestība pret dzimto zemi pāraug vīzijā par spēku, kas dzimteni dara „brīvu” (gribētos papildināt – neatkarīgu Latviju): „Bet tautu dēļ ceļ izdzisušo rokās, Nes citā apvārsnī, kur top tā brīva [..]”⁴

Interesanta ir Raiņa personvārdu izvēle lugā „Pūt, vējiņi!” – galvenajai varonei, bārenītei Barbai. Izmantojot personvārda Barba dažādu interpretējumu – Baiba, Baibiņa, Baibaliņa, Bārbala –, autors lugas skatītājam / lasītājam rada priekšstatu par varoņu savstarpējām attiecībām un attieksmi, kādu pauž uzrunātājs. Piemēram, Zanes sacītais par Baibu, uzrunājot deminutīvā, „Baibiņai puišu bail [..]”⁵ liecina drīzāk par nicinājumu nekā par sirsnību un vēlmi aizsargāt, kā ierasti mēdzam teikt, runājot ar maziem bērniem. Savukārt Ortas teiktais „Ak tu, baiļu Baibaliņa!”⁶

³ Rainis, Jānis. *Tautas dziesma piecos cēlienos*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 7. lpp.

⁴ Turpat, 9. lpp.

⁵ Rainis, Jānis. *Tautas dziesma piecos cēlienos*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 24. lpp.

⁶ Turpat, 24. lpp.

liecina par tēla mātišķajām jūtām pret uzrunāto. Personāža Gatiņa tekstā ir jauna nianse, ar kuru parādās gan bijība, gan zināma dievināšana: „Tā Bārbalai – viņai daudz jāmaļ [..]”⁷ Uldim – galvenajam lugas vīriešu varonim – autors Barbu liek saukt nevis minētajā vārdā, bet burtu „r” nomaina ar maigāk skanošo „i”: „Baiba! Baiba! Kur tu esi?”⁸, tādējādi ar skaņas palīdzību uzsverot lugas vadmotīva – mīlestības klātbūtni.

Jau ar nosaukumu vien Rainis vēsta, ka lugas „Pūt, vējiņi!” sižets ir saistīts ar smeldzīgajā latviešu tautasdziesmā vēstīto – dzērājpuisis un kumeliņa skrējējs dodas pēc noskatītās līgavas. Jāteic, ka tautasdziesmā pieminētais nav pilnīgi negatīvs varonis – ja arī lustējies, tad absolūtas galējības nav pielāvis: „Kuru krogu es nodzēru, kam noskrēju kumeliņu?” Velkot paralēles ar mūsdienām un nupat internetā izlasīto materiālu „Kāpēc mūs, pareizās meitenes, tik ļoti vilina sliktie puisi?”, Ulda personāžs un lugas sižeta pavērsiens ar Barbas (Baibas) sākotnējās nepatikas pret viņu – „Vai! Tu dzēris! [..] Tava mute nāvi dveš”⁹ – nomaiņu uz pretējo – mīlestības uzplaukšanu („Mans tu paliec – neatdodu!”¹⁰) liek domāt, ka Uldis ir lugas laika un norises vietas „sliktais puisis”, bet Baiba – pareizā meitene.

Tomēr no psiholoģiskā aspekta tas nav traktējams tik viennozīmīgi: „Tāds „sliktais” kā „Pūt, vējiņi!” Uldis ir tipiska dēla lomā – tāds, kuru vajag glābt. Es šādā modeli saskatu to, ka tur ir iespēja dominēt, iespēja dot un caur šo došanu manipulēt. Tā sauktos pareizos nevar kontrolēt, viņi ir neatkarīgi. Bet, ja viņš, teiksim, ir dzērājs, tu vienmēr vari pamatot, kāpēc tu viņu iztrieci no mājas vai kāpēc viņam jāatņem naudasmaks – protams, viņa paša labā,” saka psihoterapeits Viesturs Rudzītis.¹¹ Hipnoterapeites-psihoterapeites Daces Rolavas viedoklis: „Un kas tad ir slikto puisi kritēriji, tie rādītāji, pēc kuriem viņi patik meitenēm? Visdrīzāk, ja mēs sāktu mērit vīriešus, kuri atbilst

⁷ Rainis, Jānis. *Tautas dziesma piecos cēlienos*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1947, 29. lpp.

⁸ Turpat, 147. lpp.

⁹ Turpat, 36. lpp.

¹⁰ Turpat, 184. lpp.

¹¹ Latvijas ziņu portāls kasjauns.lv: <http://www.kasjauns.lv/to/zinas/173487/kapec-mus-pareizas-meitenes-tik-loti-vilina-sliktie-puisi> (05.11.2015.)

slikto puīšu kategorijai, mums nāktos secināt, ka viņi ir agresīvi, viņi ir radoši, strauji, neapbrēķināmi [..]"¹² Šķiet, ka šāds raksturojums atbilst Raiņa Uldim.

Karīna Birule

(Daugavpils Universitāte)

Dabas un patriotisma tematika Raiņa dzejas krājumā „Daugava”

Rainis spilgti atspoguļo Latvijas dabas tematiku savā dzejas krājumā „Daugava”. Septiņi Raiņa krājuma poēmu nosaukumi ir saistīti ar dabas objektiem: „Melnā Daugava”, „Ugunskurs”, „Pusnakts”, „Baltā Daugava”, „Sarkanā Daugava”, „Saules Daugava”, „Darba Daugava”. Raiņa skatījumā Daugava ir svarīgākais latviešu tautas simbols. Tā izjūt tautas sāpes un pārdzīvojumus, ir latviešu tautas māte. Daugava iedvesmoja Raini aprakstīt Latvijas dabas bezgalīgo skaistumu un nozīmi tautas dzīvē. Autors atklāj, ka caur dabu var saprast senču vēsturi un izvērtēt pagātņi.

Raiņa dzejas krājums „Daugava” satur patriotisku noskaņu. Pirmās krājuma poēmas nosaukums ir „18. Novembris”, kurš atklāj, cik smagi bija atgūt tautai brīvību. Arī pārējās poēmas ir patriotiskas. Tajās autors ir aprakstījis trimdas gadus un smago cīņu par latvju tautas brīvību. Rainis iekļauj savā dzejā sižetus no paša piedzīvotajiem notikumiem, piemēram, ilgos, grūtos trimdas gadus, kuri pagāja nebrīvē.

Rainis poēmu nosaukumos ietver cīņas par Latvijas zemes neatkarību. Krājums sākas ar poēmu „18. Novembris” – tas ir Latvijas valsts neatkarības dienas datums. Nākamā poēma ir „Melnā Daugava”, kas simbolizē tumšo, haotisko periodu Latvijas neatkarības attīstības procesā. Poēmas „Ugunskurs” un „Pusnakts” ir savdabīgs pārmaiņu periods no pagātnes uz

¹² Latvijas ziņu portāls kasjauns.lv: <http://www.kasjauns.lv/to/zinas/173487/kapec-mus-pareizas-meitenes-tik-loti-vilina-sliktie-puisi> (05.11.2015.)

nākotni. „Baltā Daugava” simbolizē rītu, jaunu sākumu Latvijas vēsturē. „Sarkanā Daugava” personificē rītausmu, kas mostas no ilgstošā nakts aptumsuma. „Saules Daugava” atklāj 1921. gadā apstiprinātu Latvijas valsts neatkarības atgūšanu. Saule nozīmē dienu, mērķa sasniegšanu. Caur poēmu „Darba Daugava” tiek uzrunāta jaunā paaudze, lai tā izzinātu savu vēsturi, koptu, sargātu un godā turētu savu tautu. Centīgums, pacietība un darbs var paveikt visu. Pēdējie vārdi dzejas krājumā ir: „*Uz darbu! / Uz priekšu! Mēs līdz!*”

Raiņa dzejas krājums „Daugava” ir kolorīti emocionāli piesātināts. Autors izmanto melnu, sarkanu, baltu un dzeltenu krāsu. Ir zīmīgi, ka krāsas pakāpeniski kļūst gaišākas – no melnas līdz dzeltenai, spožai saules krāsai. Krāsas mainās atbilstoši Latvijas vēstures notikumu secībai līdz neatkarības atgūšanai.

Rainis bija īsts patriots, kurš mīlēja savu dzimteni un atstāja mūsdienu paaudzei simbolisku un patriotisku dzeju.

Aleksandra Golovina

(Daugavpils Universitāte)

Raiņa poēmas „Ave Sol!” poētiskās stratēģijas

Domājams, ka poēmas sastādīšanas laiks bija Slobodskas trimdas beigās. Iesākta Slobodskā, bet pabeigta Šveicē. Ierosmi devusi norvēģu rakstnieka T. Krāga miniatūra „Saule”. Saglabājušās radāmās domas (1906. gada 21. jūnijs), kurās Rainis apsver domu neiesaistīt citos darbos tēlu „*garīgo sauli*”, citās domās teikts, ka šis tēls ir „*dzīves atjaunošana, pārvēršana un jauna kultūra – ideālais gars, sociālisms, kurš ir humānisms, tas kā saule izsauc visu uz jaunu gadagaitu, aršanu, sēšanu, ziedēšanu un pļaujas augļiem*”. Dienasgrāmatā Rainis neveic piezīmes par šo poēmu un tēlu.

1906. gadā Rainis poēmu dēvē par „Saules dziesmu”, 1907. gadā par „Zem saules stariem”, bet tikai tad, kad gatavojas izdot, – „Ave Sol!”.

Poēmu Rainis iecerējis kā himnu pasaules pārvērtībai, revolūcijai – brīvības saulei. „Ave Sol!” radāmajās domās revolūcija pieminēta vairākas reizes, galvenokārt paralēlēs ar saules gadskārtām. Tā iecerēta uzmundrināt ļaudis pēc 1905. gada revolūcijas. Apspiestajai tautai, kas grimst pesimismā un ne tikai sociālā, bet arī garīgā verdzībā, – ar saules tēla drosmi, pašpārliecinātību un augsto morālo stāju Rainis rāda ideālu. Saules gaitas nemītīgo ritējumu – ja pienācis vakars, drīz ausīs rīts, bet katru rītu nomaina vakars – Rainis liek priekšā cerību zaudējošai tautai. Tas nekas, ka ir grūti un liekas, ka apkārt tikai tumsa un šausmas, – pat pēc vistumšākās nakts aust rīts.

Idejiskā būtība ir cīņas svētki, kas akcentēti 13. un 14. dziedājumā:

*„Aizbrauc saule zelta ratos
Vīnu dzert uz sudrabkalnu;
Rokā tura divus kausus,
Labā baltu, kreisā zaļu:
Labā – ledus sniega putām,
Kreisā – salda lapu sula:
Nāvi dzert, lai atkal censtos.”*

Poēma parāda, cik patriotisks ir Rainis, jo, neskatoties uz stingro cenzūru un prombūtni no dzimtenes, viņš neaizmirst Latviju, raksta izcilus darbus, lai iepriecinātu latviešu tautu.

Vita Atroščenkova
(Daugavpils Universitāte)

Raiņa poēma „Ave Sol!”

Rainis poēmu „Ave Sol!” uzrakstījis 1910. gadā, dalot to trīs daļās: „Agra gaita”, „Ziedu svētki”, „Vēla rieta”. Dzejā autors vēlas sauli parādīt dažādos rietos un lēktos, gadalaikos, kā tā spēj ietekmēt apkārtējo pasauli un katru cilvēku individuāli.

„**Agra gaita**”. Rainis raksta par saules pamošanos un tumsas izkļiedēšanu, kā saules gaisma no tumšākajiem kaktiem izdzen tumsu:

*„Lielā gaitā saule staigā,
Zemei pāri skaļiem soļiem,
Aizspirdama tumsas tīņas,
Zelta pēdas atstādama.”*

„**Ziedu svētki**”. Autors apraksta, kā saule atmodina dabu un cilvēku sirdis, kas nāk svinēt maija svētkus:

*„Lielā, karstā brīvoessaule
Spīd par jaunu zemes spēku,
Varoņos tie vārgie vērtā,
Nāk un nāk tie darba ļaudis,
Visas tautas, visas rases,
Svinēt brīves maija svētkus,
Uzcelt brālību un zvērēt,
Vienu cīņu, vienu laimi,
Apvienotā cilvēcībā.”*

„**Vēla rieta**”. Dzejnieks poetizē par saulrietu, kā saule laižas zemē, nāk tumsa, bet saule mierina zemi, ka nāks citi saulesstari:

*„Balti kvēloša stāv saule,
Tumsa vēršas citā cīņā,
Vērsmi pašu vērš pret sauli,
Raisa līdzī zemes spēkus,
Pašus zemākos pret sauli.”*

Ērika Ruskule

(Daugavpils Universitāte)

Raiņa dzejas krājums „Klusā grāmata”

Raiņa dzejoļu krājuma „Klusā grāmata” (1965) kompozīcijā ir nozīmīgs veltījumdzejolis Adolfam Hertelim. Jaunās strāvas laikā Rainis, vadot laikrakstu „Dienas lapa”, guva daudz jaunu paziņu topošo mediķu. Tuvs dzejnieka draugs bija 1905. gada tautas revolūcijas dalībnieks, Aizputes zemnieku kara vadītājs, veterinārārsts Adolfs Hertelis (1871–1908), kuru nošāva pēc kara tiesas sprieduma un kuram Rainis veltīja izjustas dzejas rindas.

Dzejolī Rainis apgalvo, ka A. Hertelis ir ne tikai „*dzelžos saslēgts*”, bet viņam ir atņemta arī dzīvība: „*Tas acu skats, ko izdzēsāt.*” Cilvēkam dzīvība un dzīve ir salauzta: „*Tas zaļais spēks, ko salauzāt.*” Viņš ir gājis bojā, bet idejas, pārliecība, uzskati paliek tādos pašos jaunos un dedzīgos censoņos: „*Tas varonis ko nokāvāt, – Pie mums ir mūžam dzīvs!*”

Vēstures notikumi risinājās 1905. gada 16.–19. decembrī lielākajā bruņotajā sadursmē Aizputes apriņķī, dēvēta par Aizputes karu. Pēc dažām dienām Aizputes apriņķī sāka plosīties soda ekspedīcija. 1907. gadā tika arestēts un 1908. gadā nošauts apriņķa revolucionārās kustības vadītājs A. Hertelis.

Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Rakstniecības un mūzikas muzejā glabājas A. Herteļa fotogrāfija, kurai līdzās ir Raiņa dzejolis „Agra gaita” – biedra piemiņai, gotu rakstā. Šis dzejolis ir iekļauts dzejas krājumā „Klusā grāmata”.

„*No rīta agri putniņš dziedāja [..] Kad tikko pirmā vājā gaisma svīda.*” Agrais putniņš – jaunais jaunstrāvniece A. Hertelis, savukārt vājā gaisma simbolizē tautas neapmierinātību ar vācu virskundzību. „*Vēl klusums klēpī skumjas auklēja*” – zemnieki ir nomākti, ka viņiem nav nekādu tiesību, viņu pienākums ir darbs, taču darba augļi pienākas citiem. „*Vēl laukos nenoteiktas ēnas klīda*” – parādās pirmās neapmierinātības izpausmes.

„*Viens varons rītā agri izgāja*” – starp zemniekiem izcēlās cilvēki, kuri bija gatavi paust savu neapmierinātību ne tikai čukstus, bet arī skaļi, pat bruņoti. Viens no varoņiem bija

A. Hertelis: „*No viņa bēgot tumsa alās līda.*” Tumsa – muižnieki. „*Viņš pierē rīta zvaigzni nēsāja*” – idejas, kuras A. Hertelis pauž Kurzemes novada ļaudīm, Aizputē. Tika nodedzinātas un nopostītas 229 muižas Kurzemes gubernā. „*Tie abi neredzēja dienas gala*” – A. Herteli nošāva 1908. gada 30. augustā. Viņam bija 37 gadi. Rainis šo notikumu dzejā izsaka ar skumjām un traģiku piesātinātos simbolos: „*Tos agri kāva negaisi un sala.*”

Agita Kaža

(Daugavpils Universitāte)

Raiņa dzejoļu krājuma „Gals un sākums” analīze

Rainis dzejoļu krājumā „Gals un sākums” (1912) izsaka indivīda eksistences misiju. Raiņa liriskais varonis cenšas izprast un pielāgoties pasaulei, bet tā ir mainīga. Viņš izzina savu būtību, tāpēc meklē to caur pagātņi, dabu, mīlu, darbu, sāpēm, nāvi, vientulību, tādējādi piesakot krājuma tematiskās dominantes.

Katrā krājuma dzejolī ieskanas liriskā „es” meklēšana, kas nerod mieru lirikas varonim.

Rainim tuvs skaitlis 7. Citu tautu kultūrā tas ir kosmosa skaitlis, kur katrs tā komponents atspoguļo kādu pasaules slāni. Rainim skaitlis 7 ir visas iespējas un bezgalība.

Vaiņags kā mūžīgā apļa realizācija izteikta 7 veidos: rāsas, lapu, rožu, ozola, ērkšķu, čūsku, zvaigžņu vaiņags.

Īpaša semantika ir dzejolim „Rasa un ogas”, jūtamās skumjas un pārdzīvojumi. Daba – brūču dziedinātāja, liriskais varonis aicina patvērumu meklēt dabā, pagātņi atstāt, iet tikai uz priekšu: „*Ļauj savai sirdij dabas rokās dzīt, Lai dus, kas vakar bij, – skat’, kas būs rīt!*”

Liriskais „es” saslēdzas ar dabu, jo tā cilvēkiem sniedz dzīvības, miera sajūtu.

Mīlestības tēma liriskajam varonim ir vienota ar dabu, kas ir atspoguļots dzejolī „Pavasara rītā”, kur zaudētā mīlestība ir

apzīmēta ar dabas elementiem: „Man skaista māla bija, Bija; Sirdstelpas lilijas smarža piepildīja.”

Darbs kā dzīves vadmotīvs. Uzsvērtā personības atbildība, neatkarība, nepieciešamība pierādīt sevi, veicot varoņdarbus.

Sāpes mūs nepamet līdz mūža galam. Liriskais varonis cīnās ar sāpēm, tās tiek izsāpētas, īpaši tas dominē dzejolī „Zāļu stiebri rītā”, kurā liriskais varonis cenšas izvairīties no sāpēm, bet tās viņu nepamet: „Zāļu stiebri negriboši Kust, no rīta vēja liekti, – Sapņu pilna, negriboša Sirds vēl izvairās no sāpēm.”

Nāve – cilvēku beigu posms. Liriskais varonis nespēj saskatīt dzīves jēgu, vairāk nevēlas cīnīties, bet gan padoties; viss tiecas uz nāvi, taču visam ir savs sākums un gals.

Liriskā varoņa vientulības motīvā atspoguļojas atsvešinātība no ikdienas. Liriskais varonis cīnās pret vientulības važām un izklūšanas no nāves: „Ar paša varu Ej lauzties vientulību nest Ik stundā, vietā, kur tu stāvi; Tā vien spēj tev spēku dvest, Ko pārvarēt i pašu nāvi.”

Kristīne Spūle

(Preiļu Valsts ģimnāzija)

*Cilvēka tiesības un tikumība Aspazijas lugā
„Zaudētas tiesības”*

Kad vēders brēc pēc maizes, tad viss ķermenis ir gatavs sadarboties un darīt prātam neaptveramas lietas, lai to iegūtu; tikai gods un tikumība spēj atturēt no kauna un negoda celšanas citu acīs.

Ja vēlmes nesakrīt ar iespējām, tikai tikumība un gods spēj atturēt cilvēku no neapdomīgas rīcības.

Ikvienam ir tiesības būt laimīgam, bet vienmēr uzrodas kāds, kurš aizšķērso ceļu uz laimi.

Par katru rīcību pirmo tiesu spriežam mēs paši un tikai tad Dievs.

Eva Kasparenoka (Daugavpils Universitāte)

Romantisma iezīmes Aspazijas dzejas krājumā „Sarkanās puķes”

Jau ar pirmo liriskas krājumu „Sarkanās puķes” (1897) Aspazijas mērķis ir dzīves dziļākās jēgas atklāšana, vēlme izkļūt no seklās ikdienības un iekļauties augstākās esamības sfērā. Tas ir spilgts romantisma paraugs latviešu literatūrā, kur katrā nodaļā atklātas 90. gadu „vētras un trauksmes” noskaņas, kas caurstrāvo krājumu no pirmās līdz pēdējai lappusei.

Aspazijas lirikā dominē dzīves un dzīvības kā intensīvas trauksmes, kā vētras, kā aizrautīga nemiera izpratne. Dzejniece savus varoņus identificē ar uguns liesmām, ar zibeņiem, kas traucas nākotnē un tiesā tagadni.

Aspazija dzīvi tēlo kā cietumu, esamību kā sprostu, kas jāsalauž. Nākotne ir vienīgais patiesais ideāls un sapnis; šī ideāla sasniegšana iespējama realitātē.

Dzejā atklāti romantismam raksturīgie pretstati: jaunais – vecais, mūžīgais – mirklīgais, kustība – sastingums, mīla – naids u. c.

Krājuma „Sarkanās puķes” dzejoļi ir trauksmainām noskaņām. Dzeja ir tēlaina, krāsaina, ar spilgtām liriskā varoņa rakstura iezīmēm.

Pirmā nodaļa „Bez ideāla” „stāsta par liriskā varoņa nemieru ar šauru, smacējošo dzīves īstenību, kas, līdzīgi pūstošam purva ūdenim, saindē katru dzīvību”¹³. Ikdienas cilvēks tur jūtas omulīgi, taču ne Aspazijas romantiski liriskais varonis, kurš meklē dzīvei jaunu saturu, dzīves jēgu.

Krājuma otrajā nodaļā „Pusdienas karstumā” liriskais varonis – patstāvīgs un pašapzinīgs – tiek ievests mīlestības jūtu pasaulē, kur rodas jauni spēki un paplašinās redzesloks. Dzejoļi „Parādība” mīlestība ir tā, kas virza augšup pie augstākiem ideāliem, bet dzejoļi „Pie tevis” vēstīts, ka liriskais varonis bez

¹³ Aspazija. *Dzeja*. Rīga: Liesma, 1966, 32. lpp.

mīlestības nespēj dzīvot, lai gan tā var būt sāpju un ciešanu pilna, žēla ilgošanās, kā arī nerimstošas cerības un laime. Mīla ir visspēcīga.

Trešajā nodaļā „Maldu ugunis” ieskanas traģiski akordi: „*Mīla ir aizgājusi, dzīves rupjie pieskārieni notraipījuši trauslo dvēseli.*”¹⁴ Šajā nodaļā atklāta romantiska divpasaulība – dzīve starp sapni un īstenību, piemēram, dzejoli „Aijaijā”.

Krājuma ceturtnā nodaļa „Gaismas straume” ir pretstats iepriekšējai, kur liriskais varonis ir sabrucis un dzīvo fantāziju, sapņu pasaulē. Te viņš nosoda savu līdzšinējo dzīvi un slēpšanos iedomu valstī. Dzejoli „Remdenajiem” liriskais varonis liek noprast, ka ikdiena nav dzīves jēgas papildījums, un kā sabiedrības virzītājspēks ir izcelta māksla un mākslinieks. Viena no romantisma iezīmēm ir tieši mākslas jaunradošais spēks.

Darja Jatuļčika

(Daugavpils Universitāte)

Aspazijas dzejas krājums „Sarkanās puķes”

„Sarkanās puķes” ir Aspazijas pirmais dzejas krājums, sastādīts 1895. gada beigās Jelgavā, publicēts 1897. gadā.

Krājumā kaismīga jūsma izpaužas motīvos par pagātnes saraušanu, par nākotnes lielumu un personības brīvību.

Liriskā varone ir spēcīga un savdabīga personība, kas apzinās savu vērtību un lomu sabiedrībā. Viņas domas un jūtas izpaužas ar tādu skaņu un krāsu raksturojumiem, kas akcentē trauksmi, nemieru, pārmaiņas un romantiku.

Pirmajā nodaļā „Bez ideāla” liriskā varone sniedz ieskatu apkārtējā dzīvē, fiksē ikdienas ritmu. Aspazija iezīmē motīvus par neizdarīto, nenasniegto, kas urda lirisko varoni, grauž „*kā žurkas*”. Aspazija piesaka opozīciju „lielais – mazais”, īpaši pievēršoties „mazā” problemātikai. Dzejniece iedzīvina mazu prieku un bēdu

¹⁴ Aspazija. *Dzeja*. Rīga: Liesma, 1966, 33. lpp.

konceptus, kuru ielokā „sadrūp dzīve pamazītēm it kā sausa garozā”¹⁵ („Acumirkļi”). Dzejniece savas izjūtas izsaka dinamiskās hiperbolās: „Mani spārni nes, man rokās spēks, / Es graužu – un pasaule plaisā, / Un brīvu elpu es atelšos vien / Tik aukā un pārkonu gaisā.”¹⁶

Nodaļā „Pusdienas karstumā” ietverta dažādu krāsu mīlestības dzeja. Lirisko varoni pārņem mīlestības jūtas, kuras dod milzīgu spēku dzīvei, paplašina redzesloku.

Nodaļā „Maldu ugunis” dzejniece pievēršas ilgu un sapņu tēmai. Dzīves ievainotā dvēsele meklē mierinājumu sapņu pasaulē, vispoētiskāk tas izteikts dzejolī „Mēness starus stīgo”.

Dzejas krājuma pēdējā nodaļā „Gaismas straume” autore cenšas atbildēt uz jautājumu par dzīves mērķi. Gandarījumu sniedz tikai darbs citu labā un aktīva tiekšanās nākotnē. Liriskā varone kritiski pārvērtē savus maldu ceļus un dedzīgi apliecina meklējumos gūtās atziņas.

Nodaļā „Pusdienas karstumā” raksturota brīnuma apdvesta mīlestība, laimes izjūta, turpretim krājuma nākamajā nodaļā „Maldu ugunis” atklāts citāds pārdzīvojums – kā jūtas cilvēks, kurš sastapies ar nodevību un meliem.

Aspazijas dzejoļu krājums „Sarkanās puķes” ir spilgts progresīvā romantisma darbs. Varoņa protests un trauksme atklāta plašās vadlīnijās. Valodas plūdums atgādina mūzikas skanējumu.

Aspazijas dzejā ir raksturoti daudzi cilvēciski pārdzīvojumi: mīlestība pret sev tuviem cilvēkiem dažādos dzīves posmos, sāpes par pārdarījumiem, prieks par savu lepno „es”, nostalgiskas atmiņas par zudušo bērnības pasauli. Dzejniece vēlas palīdzēt risināt aktuālas problēmas, kuras rada dažādas emocijas – gan gaišas, priecīgas un laimes pilnas, gan arī drūmas, nomācošas un bezcerīgas. Aspazijas dzejoļos paustās atziņas noder kā ierosinājums un pamudinājums.

¹⁵ Aspazija. *Dzeja divos sējumos. 1. sējums*. Rīga: Liesma, 1966.

¹⁶ Turpat, 77. lpp.

Jūlija Sokolovska (Daugavpils Universitāte)

Koncepts dvēsele Aspazijas dzejoļu krājumā „Dvēseles ceļojums”

1933. gadā A. Gulbja apgādā tika apkopoti Aspazijas dzejoļi, sarakstīti no 1928. līdz 1933. gadam. 1933. gadā izdots arī Aspazijas dzejas krājums „Dvēseles ceļojums”: „Šajā krājumā dzejniece gandrīz visiem dzejoļiem grāmatā pievienojusi sarakstīšanas gadu. Diemžēl tas darīts pēc atmiņas, tāpēc vairākkārt iznācis tā, ka dzejolis publicēts jau pirms norādītā laika.”¹⁷

Katrā dzejolī manāms dzejnieces noskaņojums, emocionālie pārdzīvojumi, kā arī atmiņas. „Sākumā krājums tika iecerēts ar citu nosaukumu. 1928. gadā vienu krājuma darbiem „Kosmiskais koris” Aspazija publicē ar piezīmi, kas tas paredzēts grāmatai „Mīlas leģenda”. Pēc Raiņa nāves krājums izvērsās par atmiņu vainagu mīlestībai, kas vienojusi abus dzejniekus.”¹⁸ Krājuma nosaukums „Dvēseles ceļojums” liek secināt, ka tajā apkopotie dzejoļi atklāj visdziļākās un jutekliskākās autorei atziņas un sapņus.

Dzejā Aspazija atveido savu psiholoģisko stāvokli, izmantojot dvēseli kā tēlu, kas caurvij katru krājuma nodaļu. Autore nebaidās paust savu personīgo viedokli, neskatoties uz tālaika aizspriedumiem. Viņa runā par cilvēku likteņiem, nāvi, cerībām, jūtām un arī dzīves sagādātajām mokām un ciešanām, kas atsaucas uz pašas autorei dzīves pieredzi. Spilgts piemērs dzejnieces dzīves redzējumam ir šī krājuma pēdējais dzejolis „Sadegt un spīdēt”¹⁹. Aspazijas dzeja piesaista ar „k dziedzošo” raksturu, kas liek aizstāvēt savu „es”, nepadoties un virzīties uz priekšu, neskatoties ne uz ko.

Koncepts *dvēsele* krājumā ir sastopams lielākoties dzejoļu saturā. Dzeja ir piesātināta ar tēlainās izteiksmes līdzekļiem, kas

¹⁷ <http://www.aspazijarainis.lv/aspazija-dveseles-celojums/> (04.11.2015.)

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Aspazija. *Kopoti raksti. Otrais sējums. Dzeja. Dvēseles ceļojums*. Rīga: Liesma, 1986, 421. lpp.

palīdz uztvert autores pausto domu. Dvēsele krājumā „Dvēseles ceļojums” tiek attēlota vairākās pozīcijās: cilvēka dvēsele kā emociju izpausme, dvēsele darbībā („Smalkās antenas”), dvēsele kā atsevišķa indivīda substance („Pēdējā mīla”, „Mirt ziedonī”), dvēsele kā demiurģs („Citāda mīla”).

Līdzās *dvēseles* koncepta atainojumam Aspazijas dzejoļos iekļauti arī cerību un sapņu motīvi, kuriem pati autore pievērš lielu nozīmi. Cerības, kuru piepildījumu dzejniece cer sagaidīt, senas ieceres un sapņi, kuri šķiet tālu, bet tajā pašā laikā atrodas pavisam tuvu. Emocijas, kas svārstās starp šīm izjūtām, tiek definētas kā maldi vai šaubas. Augu motīvi caurvij visus dzejoļus un saliedē rakstnieces nemierīgo iekšējo pasauli, radot kompromisu un balansu.

Salīdzinājumā ar 1904. gadā izdoto „depresīvo” Aspazijas dzejoļu krājumu „Dvēseles krēsla” krājums „Dvēseles ceļojums” ir optimistiskāks, cerību piepildīts, gaišiem un vitāliem motīviem piesātināts.

Eva Kucina

(Daugavpils 12. vidusskola)

Aspazijas bērnības atspoguļojums liriskās biogrāfijas krājumā „Saulains stūrītis”

Aspazija (īstajā vārdā Elza Rozenberga) 1910. gadā, esot trimdā Šveicē, pabeidz dzejoļu krājumu „Saulains stūrītis”, kas kļūst par pirmo un, domājams, visnozīmīgāko krājumu dzejnieces liriskās biogrāfijas triloģijā.

Trimdā neklājas viegli, dzejnieci un viņas dzīvesbiedru Jāni Pliekšānu ir novājinājusi slimība; Aspazijai rodas vēlme uzrakstīt kaut ko kontrastaini gaišu salīdzinājumā ar dzīvi trimdā. Rakstnieces piebilde 1907. gada nogalē, pierakstot gada laikā paveiktos darbus: „26. novembrī nolēmu taisīt „Saulainu stūrīti”

(„Mūžīgie spārni”, 269).²⁰ Aspazijai iecerētais izdodas, un uzrakstītā dzeja patiesi ir pacilājoša. Rainis savos pierakstos atzīmē: „„Saulains stūrītis” nāca kā maigs mierinātājs negantā laikā, saule un mīla roka, tik maiga, ko spēj tikai sievietē, visa tauta uzelpoja brīvi, kaut uz acumirkli. Visi bija pārsteigti no mīla saules stariņa.”²¹

Dzejas krājums „Saulains stūrītis” nepārprotami ir Aspazijas bērības dienu atspoguļojums, ko dzejniece romantizē. Par bērības tēmu liecina jau pats pirmais dzejolis ar tādu pašu nosaukumu: „[...] *Tad zini – viena vietīņa / Tev palika vēl: – bērība / kā mazs un saulains stūrītis.*”²²

Aspazija bērībā ir bijusi dabasmīle – ārstējusi pagalma kaķus un glābusi visus kukaiņus.²³ Dzejas krājumā bieži sastopama dabas tēma: daudzi tēlainās izteiksmes līdzekļi ir veidoti, izmantojot ziedu vai dabas elementus, kas nereti rakstīti deminutīvā, piemēram: „[...] *Kā iesnaudusies bitīte / uz veriņzieda [...] / gan maigi miļlots vakariņš, / Gan rasots rītiņš.*”²⁴ Dažiem dzejoliem nosaukumā iekļauts vārds „ziedonis”, kas, domājams, simbolizē pavasari, piemēram, „Ziedoņa dvēsele”, „Ziedoņa bērni”, „Ziedoņa priekšpulki”.

Esot trimdā un neskatoties uz pagātnes nesaskaņām, Aspazija skumst pēc savas mātes Grietas Rozenbergas, tādēļ krājumā ne vienu reizi vien tiek pieminēts māmiņas vārds, piemēram, dzejolī „Pagātnes pagalmā”: „[...] *Ak, māmiņ, par tālu es aizgāju, / Par ilgu projām es jau mitu! / Pie tevis es pārnākt vairs nespēju, / Es dziļos atvaros iekšā kritu [...].*”²⁵

Pusaudžu gados Aspazijā pamostas spītība, dumpinieces gars, jo apkārtējie nemitīgi apgalvo, ka izglītošanās nemaz nav vajadzīga. Aspazijas bērības mājās „Daukšas” dzejnieci nereti apciemo radniece ar iesauku Tikumu tante, kura uzsver: „*Tāda skološanās ir lepnība un grēks pret Dievu. Lai šodienās iet baznīcā – tā*

²⁰ Viese, Saulcerīte. *Mūžīgie spārni. Stāstījums par Aspazijas dzīvi*. Rīga: Jaunā Daugava, 2004, 271. lpp.

²¹ Turpat.

²² *Aspazija. Dzeja divos sējumos. Otrais sējums*. Rīga: Liesma, 1966, 11. lpp.

²³ Turpat, 22. lpp.

²⁴ Turpat, 15. lpp.

²⁵ Turpat, 19. lpp.

*ir sievietei īstā skola [..].*²⁶ Arī tēvs Aspaziju centās atrunāt no mācībām Jelgavā.²⁷ Krājumā „Saulains stūrītis” dzejniece apdzejo savas bērības aizliegumus: „*Septiņas saites man uzmeta [..] / Sanāca radu radiņi [..] / ikkatrs pa vārdam piemeta, / Ikkatrs ciešāki savilka [..] / es tiku viņu gūstībā / Kā putniņš, kas ieskrējis istabā [..].*”²⁸

Tomēr nevar apgalvot, ka Aspazijas liriskā biogrāfija ir objektīvi uzrakstīta – dzejnieci iespaido prombūšana trimdā, bērības gadi tiek romantizēti un salīdzināti ar dzīvi Šveicē: „*Ak brālīt, mīļo brālīt, / [istabiņa] Guļ drupās... salauztas spāres – / Ak plašums! ak brīvās āres!*”²⁹

Olģerts Rihlickis

(Daugavpils Universitāte)

Aspazijas tēlotais kontrasts ar realitāti krājumā „Saulains stūrītis”

Emigrācija Šveicē (1905–1920) Aspazijai un Rainim ir emocionāli un sociāli saspringts laika periods, kas dzejnieku pāri vedina pievērsties eksistenciāliem motīviem. Aspazijas dzejā tie izskan kā vientulības un paguruma sajūta, glābiņš no kuras tiek rasts bērības atmiņās, tām ritmiski caurstrāvojot krājuma saturu.

Dzejoļu krājums „Saulains stūrītis” (1910) ir daļa no Aspazijas „Liriskās biogrāfijas”, kas kopumā sastāv no trim grāmatām, no kurām „Saulains stūrītis” atbilst ievadam jeb bērības tēlojumam. Krājums rosina domāt, ka, izvairoties no realitātes, Aspazija intuitīvi meklē patvērumu bērības atmiņās.

Krājuma saturā tēlotais laiks dzejniecei ir nozīmīgs ar to, ka tajā nepastāv sāpes, kanoni, kas nosaka viņas vēlmju pakāpi un atļautību, un apkopojot – brīvību.

²⁶ *Aspazija. Dzeja divos sējumos. Otrais sējums.* Rīga: Liesma, 1966, 35. lpp.

²⁷ Turpat.

²⁸ Turpat, 65. lpp.

²⁹ Turpat, 61. lpp.

Salīdzinot dzejas krājumu „Saulains stūrītis” ar citiem dzejnieces darbiem, saturā (viskrasāk dzejolī „Ilgu zeme”) manāma deminutīvu pārbagātība (zemīti, mājiņā, ziediņā, māmiņas, gājumiņš, lodziņā u. c.), ko autore iepludinājusi lirikā mērķtiecīgi; deminutīvs lietots kā instruments salkanuma un pagrimuma izkļiedei.

Krājuma temporālā stratēģija izteikta subjektīvās laika kategorijās – atmiņās, ilūzijās, sapņos, ko uzskatāmi ilustrē dzejolis „Zelta sapnīt!”, kura noslēdzošās rindas („*Ak, cik tumša tumsa draud, – / Zelta sapnīt, aud, vēl aud!*”³⁰) akcentē arī lirikas varoņa distancēšanos no realitātes, kas ietver vilšanos un nepiepildītu dzīves jēgas konotāciju.

Aspazijas dzejas krājums „Saulains stūrītis” ir dzejnieces ilga spleina rezultāts, patvēruma un vienlaikus arī mirklīga aizmiršanās.

Ieva Cielava

(Daugavpils Universitāte)

Aspazijas dzejoļu krājuma „Kaisītās rozes” atziņas

Dzejas krājumā „Kaisītās rozes” ir vērojama attieksme pret dzīves dažādajiem aspektiem un notikumiem. Liriskais „es” raksturo, kādas izjūtas tam saistās ar pārmaiņām, jūtām un dzīvi.

Viens no galvenajiem aspektiem dzejoļu krājumā ir emocijas. Galvenokārt dominē negatīvas izjūtas, bieži vien dzejā ir jūtams izmisums un skumjas, bet ir sastopama arī pateicība gan par laimi, gan dzīves grūtībām. Dziļākās sāpes liriskais „es” jūt tad, kad nespēj būt pats.

Aspazija dzejas krājumā ir izskaidrojusi, kāda ir dzīves patiesā jēga. Galvenā nostādne ir, ka negatīvos un sāpīgos brīžus vienmēr nomainīs pozitīvie. Katram ir jāgūst nepatīkama dzīves pieredze, lai spētu novērtēt labo pasaulē.

³⁰ Aspazija. *Saulains stūrītis*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1958, 26. lpp.

Liriskā „es” dzīvē mīlestībai ir svarīga loma, tā definē, kā rīkoties un cik daudz ir jābūt gatavam darīt cita labā. Mīlestība ne vienmēr ir jāizsaka skaļi, to var redzēt otra cilvēka acīs.

Dzejas krājumā mīlestība tiek raksturota kā nemirstīga un mūžīga. Mīlestība un liriskā „es” sirds ir pielīdzināta apburtaī rozei, kas nekad neizzudīs.

Laulības nozīme ir kļuvusi mazsvarīgāka par mīlestību, jo laulība vairs nav obligāti jānoslēdz Dieva priekšā, to var izdarīt dzimtsarakstu nodaļā. Daudzu cilvēku vidū laulība ir zaudējusi savu svēto nozīmi, šajā ziņā liriskais „es” to pielīdzina ellei zemes virsū.

Dzejas krājumā sapņi saistās ar cerību, cilvēki cenšas tajos atrast mieru un cerību, lai nebūtu jāsaskaras ar skarbo realitāti. Sapņi ir viegli, bet dzīve – grūta, toties darbs ir jāiemācās mīlēt, lai spētu dzīvot saskaņā ar sevi.

Liriskais „es” apzinās, ka jūtas un uzskati laika gaitā mainās, pat pateiktā nozīme mainās, paliek tikai viltotas jūtas un tukši vārdi.

Dzejoļos katram gadalaikam ir sava īpašība, pavasaris dod enerģiju, vasarā rodas spēks, rudens ir bagātīgs un skaists, bet izraisa skumjas un izmisumu, ziema atstāj bezspēcīgu un vientuļu, aukstums simbolizē sāpes un tukšuma sajūtu.

Dzejas krājumā liela nozīme ir dabai, tā tiek saistīta ar emocijām un dažādiem dzīves notikumiem un to risinājumiem. Piemēram, kalnu avots tiek salīdzināts ar cilvēka rīcību: ja persona tiks apturēta, tā vienmēr spēs atrast citu ceļu, lai sasniegtu savu mērķi, tāpat kā kalnu avota straume spēj atrast citu ceļu, lai plūstu.

Liriskais „es” jaunību uzskata par nebeidzamu iespēju laikmetu, lai īstenotu savus sapņus un ieceres. Vecums simbolizē mierīgāku dzīvi, pilnu ar likumiem.

Dzīve tiek uzskatīta par pārbaudījumu, nekad nedrīkst aizmirst savu mērķi, ir jādomā par savu rīcību un jāatbild par sekām.

Aspazija savā dzejoļu krājumā ir paudusi, ka liriskais „es” nevēlas mieru, tas grib baudīt dzīvi, nekad nepadoties un turēties preti jebkādam grūtībām.

Sagatavots drukai un iespiests
Daugavpils Universitātes Akadēmiskajā apgādā „Saule”

Izdevējdarbības reģistr. apliecība Nr. 2-0197.
Saules iela 1/3, Daugavpils, LV-5401, Latvija